

## **(Concept; november 2025) Visie op Inclusief Onderwijs – Gedeelde groei in een grootstedelijke werkelijkheid**

### ***Waarom inclusief onderwijs***

In Amsterdam zie je elke dag wat ongelijkheid betekent. Kinderen groeien op in dezelfde stad, maar niet in dezelfde werkelijkheid. Sommige leerlingen vinden vanzelf hun weg door het onderwijs, anderen raken vroeg vast in een web van verwachtingen, gedrag en beeldvorming. Daar ligt onze opdracht.

Inclusief onderwijs is geen beleidsambitie, maar een kwestie van rechtvaardigheid. Het vraagt dat we als samenleving – en dus als scholen – verantwoordelijkheid nemen voor *álle* kinderen. Niet als plicht, maar als overtuiging dat leren pas echt betekenis krijgt wanneer niemand buiten de boot valt.

We zien het dagelijks: leraren die hun leerlingen kennen, die weten wat er speelt in de wijk, die met geduld en professionaliteit vertrouwen bouwen. *Dáár* begint inclusie. Niet in een systeem of regeling, maar in de relatie tussen leerling en leraar. Die ontmoeting is het hart van onderwijs, en precies daar moeten we het verschil durven maken.

Tegelijk weten we: scholen kunnen het niet alleen. De vraagstukken in de stad zijn te groot om binnen de muren van één school op te lossen. Inclusief onderwijs is daarom een gezamenlijke opdracht. Het vraagt samenwerking tussen scholen, tussen onderwijs en zorg, en tussen mensen die bereid zijn voorbij hun eigen belang te kijken. ZAAM kiest bewust voor een stedelijke invulling van inclusie: een netwerk van plekken, mensen en praktijken die samen een duurzaam en rechtvaardig stelsel vormen. Geen eilandjes, maar een geheel dat ademt. We noemen dat: gedeelde groei.

Inclusie is pas echt inclusief als ze de professional meeneemt. Alleen wanneer leraren, begeleiders en schoolleiders kunnen blijven leren, kunnen leerlingen zich ontwikkelen. De ontwikkeling van het kind en die van de professional zijn twee kanten van dezelfde medaille. Daar begint onze belofte aan de stad. Het samenwerkingsverband heeft een cruciale stelselrol: het moet richting geven, kaders scheppen en zorgen voor een rechtvaardige verdeling van middelen. Die rol vraagt om een zorgvuldig evenwicht tussen idealisme en realiteit. Vanuit het overzicht dat het SWV als stelselorganisatie heeft, draagt het de verantwoordelijkheid om die balans te bewaken.

Inclusief onderwijs vraagt om realistische afstemming tussen wat wenselijk is en wat uitvoerbaar is. Wanneer verwachtingen te veel vanuit ideaalbeelden worden geformuleerd en onvoldoende rekening houden met populatie, draagkracht of maatschappelijke context, ontstaat er spanning tussen systeem en uitvoering. Die spanning leidt niet tot betere kansen, maar tot overbelasting en afnemende handelingsruimte bij scholen.

### ***Wat verstaan we onder inclusief onderwijs***

Wat we dagelijks in de stad zien, vraagt om een duidelijke taal. Wat bedoelen we eigenlijk met inclusief onderwijs? Na alles wat we in hoofdstuk 1 beschreven – de ongelijkheid, de menselijke opdracht en de noodzaak van samenwerking – is dit de vraag die richting geeft aan ons handelen.

Inclusief onderwijs is voor ZAAM geen theoretisch model, maar een antwoord op de realiteit van leraren, leerlingen en teams die elke dag hun best doen om recht te doen aan verschil. Het is de taal van de praktijk: van klassen waarin diversiteit de norm is, van leraren die balanceren tussen ruimte en

structuur, en van scholen die midden in de wijk staan. Inclusief onderwijs betekent voor ZAAM niet dat elke school alles moet kunnen, maar dat we als geheel verantwoordelijkheid dragen voor alle leerlingen. Elk kind verdient een plek waar het kan groeien – en elke professional verdient de ruimte om dat mogelijk te maken.

Inclusie vraagt om keuzes, context en samenwerking. Verschillen tussen leerlingen zijn geen probleem om op te lossen, maar de werkelijkheid waarin onderwijs betekenis krijgt. Elk kind brengt een eigen verhaal, tempo en achtergrond mee — en juist daarin ligt de kracht van inclusief onderwijs. Niet omdat we alle verschillen moeten gladstrijken, maar omdat we leren ze te verstaan en er recht aan te doen. Inclusie betekent niet gelijkheid in vorm, maar rechtvaardigheid in aandacht: ieder mens telt, op zijn eigen manier. We erkennen verschillen in draagkracht, populatie en professionaliteit tussen scholen, en organiseren ondersteuning op maat. Niet alles overal, maar overal iets mogelijk.

We werken in een stedelijke structuur waarin nabijheid, vakmanschap en rechtvaardigheid elkaar versterken:

- Nabijheid – Leren begint bij gezien worden. Dat geldt voor leerlingen en voor professionals.
- Vakmanschap – Professioneel handelen is relationeel handelen; het vraagt reflectie, samenwerking en doorontwikkeling.
- Rechtvaardigheid – Echte kansengelijkheid ontstaat pas als we verschillen zichtbaar durven maken en recht doen aan context.

Inclusief onderwijs is daarmee geen zorgmodel, maar een pedagogisch en organisatorisch principe: ieder mens hoort erbij, ieder mens draagt bij.

### **De professional**

In veel beleidsstukken wordt het kind radicaal centraal gesteld. Maar wie het onderwijs van binnenuit kent, weet: een kind leert nooit alleen. Leren ontstaat in relatie – in de spanning tussen vertrouwen en verwachting, nabijheid en afstand, leerling en leraar. Wanneer we in beleid uitsluitend spreken over leerlingen en hun ondersteuningsbehoefte, vergeten we het levende systeem waarin leren plaatsvindt. We maken van docenten uitvoerders van zorg die elders is ontworpen. Dat is niet inclusief, maar instrumenteel. Een systeem dat het kind centraal stelt maar de professional buitensluit, verliest zijn menselijke kern.

ZAAM verzet zich tegen deze smalle lezing van inclusie. Docenten zijn geen verlengstukken van een productiesysteem; zij zijn de dragers van het levende geheel dat onderwijs heet. Zonder de professional bestaat er geen nabijheid, geen veiligheid, geen groei. In onze visie is inclusief onderwijs een oefening in wederkerigheid. De professional leert, reflecteert en groeit net zo goed als de leerling. Professionalisering is geen bijzaak, maar het hart van een inclusief systeem. De kwaliteit van onze inclusie wordt bepaald door de kwaliteit van onze nabijheid – en die door de professionaliteit van onze mensen.

Daarbij hoort ook de vraag naar socialisatie. Moeten we alles goedkeuren in het kader van ruimte geven? Of hoort opvoeden juist bij het bieden van richting, het leren omgaan met grenzen, en het ontwikkelen van moreel kompas? In ons concept van opvoeding zijn ruimte en begrenzing twee zijden van dezelfde medaille. Wie alleen ruimte biedt, laat los; wie alleen begrenst, sluit af. Echt inclusief onderwijs leert kinderen vrij te zijn in verantwoordelijkheid, en leert professionals grenzen te stellen vanuit betrokkenheid.

Die houding vraagt samenwerking in de volle breedte van de stad. Teams, ouders en wijkpartners delen dezelfde opdracht: kinderen helpen groeien in relatie tot anderen. Inclusief onderwijs is niet alleen een schoolse taak, maar een sociaal weefsel dat gedragen wordt door iedereen die in de stad leeft, werkt en opvoedt.

### **Inclusiviteit met exclusieve keuzes**

Echte inclusie vraagt om onderscheid én samenwerking. Niet elke school kan alles, en dat hoeft ook niet. Wat we wel vragen, is dat iedere school bijdraagt aan het geheel. Dat is de kern van gedeelde groei.

In een grootstedelijke context betekent dit dat we ons niet laten leiden door abstracte ideaalbeelden, maar door reële mogelijkheden. We doen wat kan, en we werken samen waar het moet. Inclusie is daarmee niet grenzeloos, maar doelgericht.

We spreken eerlijk over draagkracht en context. Een school in een wijk met veel maatschappelijke problematiek draagt een andere opdracht dan een school in een stabiel milieu. Beide zijn onderdeel van hetzelfde stelsel — juist door hun verschil. We streven naar een rechtvaardige verdeling van leerlingen, middelen en expertise, zodat inclusie niet overbelast, maar gedragen wordt. Wanneer alles inclusief is, is niets het nog echt. Daarom vraagt inclusie niet om onbegrensde inzet, maar om gedeelde verantwoordelijkheid. Juist op de momenten waarop keuzes voor leerlingen worden gemaakt — zoals bij de overgang van PO naar VO — wordt zichtbaar hoe idealen over inclusiviteit botsen met de realiteit van wat leerlingen, ouders en scholen kunnen dragen. Het principe van kansrijk adviseren is ontstaan vanuit een oprechte wens om ongelijkheid te doorbreken. Maar in de grootstedelijke praktijk zien we dat dit ideaal niet altijd tot rechtvaardigheid leidt. Wanneer adviezen hoger zijn dan wat de ontwikkeling van het kind kan dragen, ontstaat er een vorm van kansloos adviseren: verwachtingen die niet vervuld kunnen worden, negatieve ervaringen die zich opstapelen, en leerlingen die hun vertrouwen verliezen.

Wat bedoeld was om kansen te vergroten, leidt dan tot:

- verkeerde plaatsingen,
- cascades van afstroom,
- verlies van motivatie,
- en schade aan de self-efficacy die juist zo essentieel is voor schoolsucces.

Een passend, eerlijk advies geeft leerlingen wél de kans om door het onderwijs te groeien vanuit succeservaringen. Inclusief onderwijs betekent daarom niet dat adviezen maximaal moeten zijn, maar dat zij recht moeten doen aan potentieel én context. Niet gestuurd door symboliek of wensdenken, maar door professionele beoordeling en pedagogische verantwoordelijkheid.

Dit vraagt van scholen, SWV en beleidsmakers dat zij scherp blijven op één principe: echte kansen beginnen met realistische keuzes.

### **Het palet per wijk – de stedelijke paraplu**

Inclusief onderwijs betekent niet alles op één plek, maar een palet van plekken per wijk. Dat palet bestaat uit vier onderwijsvormen die elkaar aanvullen:

| Niveau                                          | Functie                                                                           | Voorbeeld                                             |
|-------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------|
| <b>Regulier onderwijs</b>                       | Basis voor de meeste leerlingen; diversiteit wordt pedagogisch gedragen.          | Reguliere ZAAM-scholen met sterke ondersteuningsteams |
| <b>Praktijkonderwijs &amp; vmbo-basis/kader</b> | Leren door doen; structuur en burgerschap centraal.                               | Pro-scholen, brede brugklassen                        |
| <b>KOVO</b>                                     | Kleinschalig, herstelgericht en diplomagericht.                                   | Apollo, Iedersland, Zuidoost-lijn                     |
| <b>Gespecialiseerd onderwijs</b>                | Intensieve begeleiding met zorgpartners; gedrag en ontwikkeling als uitgangspunt. | VO met iHub of jeugdhulppartners                      |

Samen vormen deze vier niveaus het stedelijke palet van inclusief onderwijs. Elke wijk heeft een eigen samenstelling, maar overal is dezelfde gedachte voelbaar: kinderen horen niet buiten de stad, maar in de stad. En leraren niet buiten het gesprek, maar in het hart ervan.

Die stedelijke diversiteit vraagt om meer dan vier onderwijsvormen; ze vraagt om een netwerk dat ingebed is in de sociale, fysieke en maatschappelijke werkelijkheid van iedere wijk.

Onderwijs in een grootstedelijke context stopt dus niet bij de muren van de school. Armoede, veiligheid, huisvesting, zorg, taal en wijkdynamiek komen elke dag de klas binnen. Daarom kan inclusief onderwijs nooit alleen een opdracht van scholen zijn. De gemeente speelt hierin een wezenlijke rol: in infrastructuur, ondersteuning, wijkgericht beleid en de verbinding tussen onderwijs en zorg.

Het uitgangspunt is dat elk kind zo dicht mogelijk bij huis onderwijs moet kunnen volgen dat past bij zijn of haar ontwikkeling. Dat vraagt om een stedelijke blik op gebouwen, voorzieningen en professionele netwerken. Niet elke wijk heeft dezelfde uitdagingen, en dus kan het onderwijspalet ook niet uniform zijn.

### **Randvoorwaarden**

Een inclusief stelsel vraagt om stevige randvoorwaarden: Governance – duidelijke verantwoordelijkheid in een gedeeld systeem

Inclusief onderwijs kan alleen slagen wanneer duidelijk is wie waarvoor verantwoordelijk is. In de grootstedelijke praktijk raken onderwijs, zorg, veiligheid en jeugdhulp steeds meer met elkaar verweven. Juist daardoor ontstaat het risico dat verantwoordelijkheden verschuiven, vervagen of op de verkeerde plek terechtkomen. Dat maakt het voor scholen moeilijk om hun opdracht goed uit te voeren.

We onderscheiden drie niveaus van verantwoordelijkheid:

1. Stelselverantwoordelijkheid – gemeente & samenwerkingsverbanden

Zij bewaken het geheel:

- heldere kaders voor toeleiding en ondersteuning
- rechtvaardige verdeling van middelen
- spreiding van voorzieningen
- zicht op wijkontwikkeling en populatie
- verbinding tussen onderwijs, zorg en jeugd

Hun taak is om balans te bewaren tussen idealisme en uitvoerbaarheid, zodat het beleid dat kansen wil vergroten geen onhaalbare verwachtingen creëert.

## 2. Bestuurlijke verantwoordelijkheid – schoolbesturen

ZAAM en andere besturen dragen verantwoordelijkheid voor:

- onderwijskwaliteit
- professioneel handelen
- randvoorwaarden voor teams
- expertise, formatie en infrastructuur
- het kunnen waarmaken van de beloften van inclusie

Zij moeten zorgen voor stabiele, gedragen structuren waarin scholen niet overvraagd worden én waarin professionals kunnen groeien.

## 3. School- en teamverantwoordelijkheid

Binnen de school ligt de verantwoordelijkheid voor:

- dagelijkse begeleiding van leerlingen
- pedagogische relaties
- maatwerk en ondersteuning
- samenwerking met ouders en wijkpartners

Hier wordt de visie voelbaar in de dagelijkse praktijk. Wanneer deze niveaus goed op elkaar aansluiten, ontstaat een stelsel dat beschermt in plaats van overbelast, en ondersteunt in plaats van verschuift. Governance is geen bestuurlijk bijlagenwerk, maar de ruggengraat van echt inclusief onderwijs: het bepaalt of teams de ruimte krijgen om hun opdracht waar te maken.

Die ruggengraat bestaat uit vijf samenhangende randvoorwaarden:

- Professionalisering – Doorlopende scholing, intervisie en begeleiding van teams, zodat zij complexe situaties met vakmanschap en vertrouwen kunnen dragen.
- Organisatiekracht – Duidelijke afspraken over toeleiding, het vier-ogenprincipe en het op elkaar afstemmen van SOP's, zodat besluitvorming voorspelbaar, zorgvuldig en navolgbaar is.
- Financiering – Transparante stedelijke verdeling via samenwerkingsverbanden en stichtingen; middelen die de leerling én de professional volgen, zodat ondersteuning aansluit bij de reële behoefte.
- Huisvesting – Wijkgerichte gebouwen die verbonden zijn met de gemeenschap en waarin ondersteuning, onderwijs en zorg elkaar versterken.

- Samenwerking – Een stedelijk netwerk van scholen, gemeente en zorgpartners dat niet in concurrentie maar in correspondentie handelt: gedeelde verantwoordelijkheid in plaats van afzonderlijke inspanning.

### **Stip op de horizon – gedeelde groei**

De komende tien jaar wil ZAAM bouwen aan een stedelijk stelsel waarin ieder kind en iedere professional zich gedragen weet door het geheel. We werken toe naar een stad waarin scholen samen de verantwoordelijkheid dragen voor groei: van leerlingen, van professionals en van het systeem zelf. Waar vertrouwen niet wordt afgedwongen, maar geoefend. Waar leiderschap niet beheerst, maar beweegt.

Inclusief onderwijs is voor ons geen ideaalbeeld, maar een houding. Ze leeft waar mensen elkaar zien, dragen en de moed hebben om samen te blijven leren.